

tra jus divinum et canonicum; tum etiam quia tale privilegium semel concessum revocari non poterat; ideoque quoties imperatores generaliter renovant privilegia a suis prædecessoribus Ecclesiis concessa, sub illis hoc etiam comprehendi existimandum est.

11. *Prima responsio ad Ambrosium.* — *Secunda.* — Ad Ambrosium ergo in c. *Si tributum*, 11, q. 1, Glossa ibi videtur simpliciter concedere, prædia Ecclesiæ subjecta esse tributis, solumque in hoc gaudere privilegio, quod, licet illud non solvat Ecclesia, non poterunt ejus bona vindicari. Sed hoc si intelligatur de hoc tempore, omnino falsum est; si vero intelligatur de tempore Ambrosii, magis est tolerabile, sed non verum. Alia igitur Glossa, in cap. *Secundum canonicam*, 23, q. 8, textum illum intelligit de oneribus realibus, cum quibus bona ad Ecclesiam transierunt, sentitque ex sententia Ambrosii teneri Ecclesiam ad illa solvenda. Videtur autem intelligere de propriis tributis, nam de his certe loquitur Ambrosius, ut patet ex illis verbis: *Si tributum petat imperator*, etc. In hoc autem sensu falsa esset sententia, ideoque illam non admittimus.

12. *Tertia et vera responsio.* — Verus ergo intellectus verborum Ambrosii est quem late tradit Cardinalis Albanus supra, et uno verbo complexus est Cardinalis Baronius supra, dicens, verba illa dicta esse ab Ambrosio, permittendo potius quam probando, et factum asserendo, non jus confitendo. Verisimile enim est illo tempore, quod erat Valentiniani junioris et pueri, Justinam, ejus matrem, et pro illo gubernantem, et Arianam, tributum aliquod ab Ecclesiis exegisse, prudenterque censuisse Ambrosium, non fuisse tunc illi resistendum, vel propter vitanda scandala, vel quia majora pericula tunc imminebant Ecclesiæ, quibus magis occurrere oportebat, nec poterat simul omnibus resisti. Unde eodem tenore verborum subjungit Ambrosius: *Si agros desiderat imperator, potestatem habet vindicandorum, nemo nostrum intervenit, potest pauperibus collatio populi redundare, non faciant de agris invidiam, tollant eos, si libitum est*; explicans autem quo sensu hoc dicat, subjungit: *Imperatori non dono, sed non nego*, quasi dicat, permitto, non approbo. Multo vero facilius poterat tributum, quam usurpatio prædiorum permitti; nam hæc posterior ita continet injustitiam et sacrilegium, ut excusari per ignorantiam non possit, tributorum autem exactio non ita præ se fert intrinsecam

malitiam, quin ignoratione occultari, vel aliquo apparenti titulo colorari valeat. Et ideo potuit hoc facilius dissimulare Ambrosius, existimans etiam tributum illud tunc non fuisse omnino injustum, nam inferius in eadem oratione subjungit: *Solvimus quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo; tributum Cæsaris est, non negatur; Ecclesia Dei est, Cæsari utique non debet addici, quia jus Cæsaris esse non potest.* Et ita etiam responsum est ad cap. *Convenior*.

13. *Ad cap. Tributum.* — *Prima responsio.* — *Rejicitur.* — *Alia responsio.* — Ad cap. *Tributum* Albanus supra eandem accommodat responsionem, videlicet, Urbanum de facto fuisse locutum, non de jure, dicens persolvendum esse tributum ab Ecclesia sponte, et ad vitandum scandalum, non ex obligatione aut debito. Et ad hoc suadendum inducit verba illa: *Pro pace et quiete*, etc. Sed violenta videtur interpretatio, nam verba Pontificis sunt: *Quod constitutum antiquitus est, pro pace et quiete, qua nos tueri et defensare debent, imperatoribus persolvendum est.* Quorum verborum sensus non est, solvendum esse tributum gratia vitandi scandalum et servandi pacem, sed solvendum esse imperatoribus propter officium, et obligationem quam habent nos tuendi, et in pace conservandi. Unde verba illa magis indicant jus quam factum; nam de facto in principio dixerat: *De exterioribus suis Ecclesia tributum reddit*; postea vero reddit rationem, propter quam persolvendum est. Et ita ibi Turrecrem. et alii textum illum intellexerunt, non solum de facto, sed etiam de debito. Unde aliter respondent, interpretando textum illum de solis bonis quæ ad Ecclesiam cum onere tributi pervenerunt.

14. *Impugnatur.* — *Vera responsio.* — Mihi vero etiam hoc non satisfacit, quia textus indifferenter loquitur de tributo. Gratis enim limitaretur ad tributum improprium, seu privatum onus in pacto aliquo fundatum; nam potius verba declarant sermonem esse de tributo, quod imperatori solvitur ratione publici muneris, quod Ecclesia non debet, sive antiquum, sive novum sit, quia ejusdem sunt rationis, ut dixi. Adverto igitur, caput illud referri a Gratiano ex Urbano Papa; non designat autem quis ille Urbanus fuerit; licet autem nulla habeamus decreta, in tomis Conciliorum aut Epistolarum decretalium, Urbani II vel posteriorum illo nomine nuncupatorum, neque inter acta Urbani I decretum illud in tomo primo Conciliorum reperiatur, conjectamus

nihilominus potius esse Urbani I quam aliorum, quia modus loquendi illius textus magis redolet antiquitatem Urbani I quam noviora tempora aliorum Urbanorum. Hoc ergo dicimus, Urbanum fuisse locutum juxta morem sui temporis, quando imperatores erant ethnici, et Ecclesia nondum sibi libertatem ab hujusmodi tributis vindicaverat, jam vero jus illud cessasse.

15. *Ad c. Sancimus.* — *Bona ad mansum Ecclesiæ spectantia ab omni tributo manent exempta.* — Ad cap. *Sancimus*, et cap. 1 de Censibus, Glossæ ibi intelligunt illa ultima verba de antiquioribus oneribus realibus. Quæ responsio pro textu illo mihi placet, dummodo intelligatur de oneribus privatis, de quibus præcedenti capite in conclusione prima locuti sumus. Et ad hunc sensum confirmandum ponderari potest, ibi non fieri mentionem tributi, neque Principis, sed *majoribus*, vel potius, ut habet originale, *senioribus suis* (inquit Concilium) *debitum servitium impendant.* Quæ verba (quidquid Gratianus, in § sequenti, et Glossa ibi dicant) ampliora sunt, nam *debitum servitium*, recte de quocumque onere dicitur; per *seniores* autem intelligunt Glossa, et Joan. Andr., in dict. c. 1 de Censib., antiquos dominos, a quibus res transierunt ad Ecclesiam cum onere suo, et ideo illis persolvendum est ab Ecclesia de eisdem bonis, quando non pertinent ad mansum Ecclesiæ, nec ad alia loca illi conjuncta, de quibus ex speciali illius juris dispositione nihil præter ecclesiasticum solvi permittitur. Quæ exceptio *ecclesiastici* firmat regulam in contrarium respectu aliorum onerum realium, cujuscumque generis sint. Si autem Ecclesia præter hæc bona aliquid amplius habuerit, ut in textu dicitur, obligata erit ad onera realia, quæ ad antiquiores dominos virtute aliqujus pacti pertinerint. Ratio autem specialis exemptionis priorum honorum esse potest, quia vel censentur quasi partes accessoriæ ipsius Ecclesiæ, quæ totam illam immunitatem meretur, et accessorium sequitur naturam principalis, vel ad Ecclesiæ sustentationem judicantur necessaria, ut ibi notat Abbas, et ideo alia onera in eis non permittuntur. Unde si prius illa habebant, eo ipso quod bona uniuntur Ecclesiæ, cessant onera, ut in præcedenti capite declaratum est.

16. *Ad leges civiles in contrarium inductas.* — Tandem ad leges civiles unico verbo respondetur, cum Glossis supra citatis, derogatas esse illas leges per constitutionem Friderici.

Aut fortasse melius diceretur, leges illas semper fuisse nullas, ut in simili significavit Glossa, in c. *Generaliter*, 16, q. 1, verb. *Collationibus*. Ratio autem est, quia tales leges erant contra privilegia prius Ecclesiis concessa, quæ revocari non poterant, vel certe quia disponebant in materia ecclesiastica, et in Ecclesiæ præjudicium, quod leges civiles facere non possunt, ut sæpe dictum est. Quibus addimus, inter ordinationes Lusitanæ, lib. 2, tit. 22, inveniri optimam legem, quæ doctrinam datam confirmat.

CAPUT XXII.

QUALIS SIT EXEMPTIO ECCLESIASTICA QUOAD PERSONALIA ONERA CLERICORUM.

1. Non intendimus in hoc capite declarare quæ personæ, vel quomodo hæc exemptione gaudeant; hoc enim ad alteram partem materiæ quasi remotam pertinet, de qua in capite vigesimo tertio dicere incipiemus; sed generaliter supponimus, id quod per se notum in hac materia est, clericos privilegio exemptionis gaudere, et quia in superioribus ostensum est, materiam illius exemptionis esse judicia sæcularia, tam criminalia quam civilia, et leges civiles, tam coactivas, seu pœnales, quam directivas, seu obligationem directe inducentes, ideo dicendum superest an respectu earundem personarum tributa etiam sint materia hujus exemptionis. Hæc autem tributa quædam imponi solent ipsis personis sine respectu ad bona, quæ dicuntur pure personalia, et appellari solent nomine *census*, ut Matth. 17, juxta multorum expositionem, et in jure, Cod. de Capitatione civium censibus eximenda, lib. 11, ubi idem tributum *census* et *capitatio* appellatur, quia per capita juxta numerum sine respectu ad bona imponebatur. Aliquando vero imponitur tributum ratione bonorum, quod vel reale vel mistum appellatur, ut dicemus capite sequenti, ubi de bonis tractabimus; nunc enim de puris personalibus oneribus agimus.

2. *Clerici a censibus sunt exempti.* — Primo ergo dicendum est, personas ecclesiasticas gaudere personali immunitate quoad census, seu capitationis tributum. Hæc assertio certissima est inter Catholicos, nam expresse habetur multis decretis juris canonici supra, ad probandam exemptionem in generali inductis, ut cap. *Adversus*, cap. *Non minus*, de Immunitat. Ecclesiar., et in cap. *Quamquam*, de Censib.,

in 6, et in aliis, in quibus specialis fit mentio personarum. Et ita ibi notant omnes expositores, idemque docent Theologi, in 2, d. 34. Estque hæc exemptio antiquissima, non solum jure canonico, sed etiam civili, ut colligi potest ex Codice Theodosiano, tit. de Episcop. et Cleric., leg. 8, quam tribuit Constantino Gratianus, in cap. *Generaliter*, 16, q. 1, et his verbis eam refert: *Justa sanctionem, quam dudum meruisse perhibemini, fundos et mancipia vestra, etc.*; tamen in Codice Theodosiano tribuitur Constantino, et hoc modo legitur: *Vos et mancipia vestra nullus novis collationibus obligabit, sed vacatione gaudebitis.* Et eodem modo legitur in l. 1, Cod. de Episcop. et Clericis, ubi Constantino tribuitur. Idem privilegium confirmavit Gratianus, in l. 26, eodem titulo, ubi habet hæc verba notanda: *Quis eos capite census patiatur devinctos, quos necessario intelligat supra memorato obsequio (scilicet Ecclesie) mancipatos.* Idemque privilegium magis declaratum et confirmatum est a Friderico.

3. *Dicta clericorum a tributis exemptio est de jure divino.* — Probatur primo. — *Tacite objectioni occurritur.* — Et quidem si aliqua clericorum exemptio est de jure divino naturali, et conformis evangelico, maxime hæc, quæ est a tributis mere personalibus. Probatur, quia personæ non imponitur justa ratione tributum, nisi vel ratione honorum, vel ratione propriarum actionum, quatenus per eas aliquid lucrari potest, unde tale tributum solvat. At vero quando priori modo tributum imponitur, non est pure personale, sed mistum, et ideo non pertinet ad præsentem quæstionem, sed ad aliam tractandam capite sequenti. Posteriori autem modo non sunt capaces clerici tributis personalibus secundum rectam rationem, quia ratione sui status sunt omnino dicati cultui divino, et ex vi talis status actiones suas non ad lucra temporalia, sed ad spiritualia ministeria ordinare debent; ergo ex vi sui status jure naturali exempti sunt a tributis personalibus et temporalibus. Nec refert quod stipendium aliquod temporale propter talia ministeria possunt recipere; nam illud non est per modum temporalis lucri, sed est per modum justæ et congruæ sustentationis, quæ non debet subtrahi vel diminui per impositionem tributis. Eo vel maxime quod illud stipendium est quasi annexum et accessorium ministerio spirituali, et ideo participat ejus naturam et conditionem, ac proinde libertatem, et exemptionem

quam spiritualia ministeria habent ab omni sæculari potestate.

4. Unde etiam est evidens alia ratio, quia nemo potest personale tributum imponere, nisi in personam suæ jurisdictioni subjectam; sed personæ clericorum non sunt subjectæ jurisdictioni sæcularium principum; ergo nec tributis personalibus ab eis possunt onerari. Atque juxta hæc principia colligitur hæc exemptio clericorum ex verbis Christi, Matth. 17: *Ergo liberi sunt filii*; ibi enim de exemptione a tributis, et præsertim personalibus, sermo erat. Nam tributum illud, quod Cæsari solvebatur, et census appellabatur, idem esse videtur quod per capita impositum fuit a Cæsare, quando jussit, ut describeretur universus orbis, ut dicitur Luc. 2. Ab hoc autem tributo principaliter liberi sunt filii; consequenter vero liberi etiam esse debent familiares eorum, qui et omnino circa personas et obsequia filiorum occupati sunt, et eorum bonis aluntur. Sic ergo per quamdam consecutionem clerici sub illis verbis continentur. Ad quem sensum trahi recte possunt verba Hieronymi ibi: *Nos pro illius honore tributa non reddimus, et quasi filii regis a vectigalibus immunes sumus.* Oportet autem ut sub illo pronomine, *Nos*, non omnes Christianos, sed ecclesiasticos tantum comprehenderet.

5. *Idem probatur secundo.* — Hincque D. Thomas, in d. 44, q. 2, a. 2, ad 1, tractans eundem locum, ait: *Quod Christus loquitur de se et suis discipulis, qui nec servilis conditionis erant, nec res temporales habebant, quibus suis dominis obligarentur ad tributa solvenda.* Unde ulterius subinfert, ex vi eorundem Christi verborum eximi omnes, qui *Apostolicam vitam profitentur, nihil in hoc mundo possidentes, et a conditione servili immunes.* Videtur autem conditionem servilem appellare, vel temporalem subjectionem ad jurisdictionem sæcularem, vel curam et sollicitudinem, quæ lucris temporalibus acquirendis incumbit. Et eandem doctrinam habet Bonavent., art. 3, q. 1, ad 1; et Richard., art. 3, q. 1, ad 1, ex argumentis secundo loco positis; et Thomas de Argentina, ibidem, art. 4, in quadam solutione ad 3. Et eodem modo exposuit Lyra eadem verba Matth. 10; et Glossa ordinaria, usurpans verba Augustini, lib. 1 Quæstion. Evangelicar., quæst. 23, dicit, liberos esse filios regni illius, sub quo sunt omnia regna terrena. Exponunt autem scholastici supra citati per filios regni intelligendos esse, non omnes Christianos, sed eos qui propter Chris-

tum omnia reliquerunt. De quo sensu, quod fuerit intentus ab Augustino, non assero; probabile autem censeo, omnes has personas per quamdam consecutionem, saltem quantum ad hæc tributa personalia, sub verbis Christi comprehendendi.

6. *Clerici sunt exempti a muneribus sordidis.* — Dico secundo: clerici exempti sunt non solum a tributis pecuniariis, sed etiam ab omnibus quæ in actione aliqua sordida aut sæculari, vel in obligatione subeundi talia munera, consistere possunt. Hæc assertio frequens est in jure civili, præsertim in Codice Theodosiano, in tit. de Episcop. et Clericis, nam in l. 1 præcipit Constantinus, *ne clerici nominationibus, seu susceptionibus aliquibus, quas publicus mos exposcit, contra indulta sibi privilegia prægraventur.* Et l. 2 dicit, *ab omnibus omnino muneribus excusentur, ne a divinis obsequiis avocentur.* Et in l. 9 ait Constantinus: *Curialibus muneribus, atque omni inquietudine civilium functionum exortes clericos esse oportet;* et in lib. 10: *Repellatur ab his exactio munerum sordidorum.* Idem in l. 14, et l. 14. Idem Valentinianus, in l. 21 et 22, et 24; et Arcadius et Honorius, in l. 36, inquirunt: *Ab his, quos a publicis laboribus actu, et gradus clericatus, et (quod non minus est) sanctior vita defendit, præcipimus temperari.*

7. Præterea in l. 1, C. de Episcop. et Clericis, notanda sunt illa verba: *Nullus novis collationibus vos obligabit, sed vacatione gaudebitis.* Ubi Glossa addit, *sordidorum munerum.* Item aliud exemplum hujus exemptionis ibi additur, cum dicitur: *Neque hospites suscipietis,* quod continet speciale privilegium, ut ibi late Glossa notat, et in l. 2 eadem immunitas generaliter traditur, et distinctius in l. *Placet*, 17, eodem tit.: *Placet ut nihil commune clericis cum publicis actionibus, vel ad curiam pertinentibus, cujus corpori non sunt annexi, habeant.* Et in l. *Generaliter*, eodem tit., specialiter eximuntur a tutelis et curis pupillorum, et additur tale beneficium illis fieri, qui non sunt divagantes, neque circa divina ministeria desides: *Cum propter hoc (inquit) ipsum beneficium eis indulgeamus, ut, aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministeriis inhaereant.* Et idem privilegium habetur l. *Placet*, C. de Sacrosanct. Eccles., et sumitur a simili ex l. *Sanctimus*, eodem tit., ubi notanda sunt illa verba: *Cur non facimus discrimen inter res divinas et humanas, et quare non competens prærogativa cælesti favore conservetur.*

8. *Ex jure canonico confirmatur assertio.*

— In jure autem canonico, non solum is modus exemptionis approbatur et recipitur, toto tit. de Immunit. eccles., sed etiam observare mandatur in toto tit. *Ne clerici vel monachi sæcularibus negotiis se immisceant.* Et per locum ab speciali sumi potest ex cap. *Pervenit*, de Immunit. eccl., ubi dicitur in tempore necessitatis nullum clericum esse excusandum a murorum vigiliis, sed ad hoc generaliter posse compelli, ut *cunctis vigilantibus, melius valeat civitatis custodia procurari.* Imo tunc etiam requiritur ut id fiat Episcopo approbante, et ut, si necessaria sit coactio, per eundem fiat, juxta ea quæ capite sequenti notabimus. Duo ergo sunt in hoc genere exemptionis distinguenda: unum est, ut non possint clerici cogi aut obligari ad hæc munera subeunda; aliud est, prohibere, et cum necessitate obligare, ne illa exerceant. Primum fieri potest non tantum per leges canonicas, sed etiam per civiles, quia in hoc non exercent jurisdictionem circa clericos, neque utuntur vi coactiva aut directiva propria, sed concedunt privilegium, quod non semper spectat ad jurisdictionem, sed ad liberalitatem, ut supra dixi. Quanquam si res attente consideretur, supposito privilegio fori, prædictæ leges magis loquuntur cum ministris sæcularibus, quam cum clericis, magisque declarant quid illi agere teneantur, quam aliquid de novo clericis concedant. Nam cum clerici a jurisdictione laicorum exempti sint, non possunt leges vel magistratus sæculares clericos cogere ut hæc onera subeant, vel ut ab his vel illis muneribus abstineant. At vero lex canonica utrumque facere potest, et facit; nam efficaciter eximit clericos a muneribus profanis, vel sæcularibus, prohibendo, et cogendo, si opus sit, laicos, ne ad illa subeunda clericos compellant, et ipsos etiam clericos obligando ut ab illis abstineant; utrisque enim præcipere potest in ordine ad spiritualem finem, ut sæpe dictum est.

9. *Ex divino jure assertio ostenditur.* — Ex quibus etiam facile intelligitur, exemptionem clericorum quoad hanc partem seu materiam ex jure divino naturali sequi, in multis quidem necessaria illatione, in aliquibus autem valde propinqua, quæ jure ecclesiastico determinantur. Declaratur breviter, nam clerici ex vi status destinati sunt divinis obsequiis, quibus duplici titulo repugnare possunt sæcularia munera. Primo, quia nemo potest duobus dominis servire, ideoque non possunt clerici sæcularibus negotiis implicari, quin a

divinis obsequiis avocentur. Secundo, quia sancta sancte, et cum honore ac reverentia tractanda sunt; clerici autem per ordinationem et deputationem ad divinum cultum peculiarem sanctificationem acquirunt, et ideo, ut sancte et honorifice tractentur, necesse est ut ab his sæcularibus aut vilioribus muneribus sint exempti. Unde sicut supra de rebus sacris dicebamus, ita de personis sacris nunc dicimus, ex natura rei sequi ut in abstractione a sordidis muneribus singularem prærogativam habeant.

10. Inter hæc autem munera quædam sunt, quæ manifeste derogant sanctitati personarum, vel ecclesiastica munera impediunt, et quoad hæc necessario sequitur hæc exemptio ex vi juris naturalis. Imo sæpe non solum sequitur exemptio, sed etiam prohibitio, ut quando munera sunt vel nimis profana, de quibus maxime dicit Paulus, 2 ad Timot. 2: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*. Alia vero sunt munera, in quibus non statim apparet tanta deformitas, ut est, verbi gratia, tutela vel cura pupillorum, honestam et moderatam vel necessariam artem exercere, et similia. Atque in his determinari potest exemptio per jus canonicum. Quod interdum fit prohibendo talia munera; aliquando vero solum concedendo ne clerici aliqua hujusmodi munera acceptare teneantur. Et hoc posterius etiam jure civili fit, sic enim clericus exemptus est a tutela in Auth. *Presbyteros*, sub l. 41, C. de Episc. et Cleric., et nihilominus possunt eam acceptare, si velint, ut ibi notat Glossa, et alia Glossa, in cap. *Irreligioso*, d. 83. Et similiter, licet clerici non cogantur testificari coram iudice sæculari, nihilominus in aliquibus causis id facere possunt, et ita de aliis similibus.

11. *Clerici utilitatibus omnibus civibus communibus privari nequeunt.* — Dico tertio, ad hanc libertatem, seu exemptionem clericorum, pertinere, ut juribus, commoditatibus, aut aliis rebus omnibus civibus communibus non priventur. Hanc assertionem sumo ex doctrina Bartholi, in Authentica *Cassa*, C. de Sacrosanct. Eccles., ubi dixit, leges civiles, per quas clerici timidores fiunt, contra libertatem ecclesiasticam esse, etiam si tales leges cum ipsis clericis non loquantur. Idem tradit in l. 1, § *Quæ honorandæ*, ff. *Quarum rerum actio non detur*, eamque doctrinam communiter sequuntur Canonistæ, in cap. *Noverit*, de Sentent. excom., præcipue Panormit. et Felin., et in capite ult., de Immunit. ecclesiar.,

in 6, ubi specialiter videri potest Ancharranus, et in Repetit. capitis 1 de Constitut., et Cardinalis, in Repetit. capituli *Perpendimus*, de Sentent. excommunicat., § *Et specialiter quæro*. Quid autem sit clericos fieri timidores, non satis perspicue a dictis auctoribus explicatur, cum tamen possit, et nimis ample, et nimis restricte intelligi.

12. *Clerici non redduntur timidores, quoties ex legibus civilibus aliquod onus in eos resultat.* — Nimis ampla erit explicatio, si quis existimet, quoties laici aliquid faciunt vel statuunt, ex quo redundat aliquod onus vel incommoditas clericorum, toties fieri contra exemptionem seu immunitatem eorum, quod interdum insinuant Canonistæ, in cap. *Ecclesia S. Mariæ*, de Constitut., et in cap. 1, de Novi operis nunciat. Sed illud non est indistincte verum, nam, quando gravamen illud vel præjudicium generale est, et in utramque partem potest evenire, interdum in gravamen, et interdum in commodum, tunc si dispositio generalis est pro civitate, et in re ad commune bonum ejus spectante, non potest dici imponi clericis gravamen contra libertatem eorum, quia nihil tunc fit contra eorum privilegia, neque contra naturalem justitiam. Item quia omnes fere leges humanæ hoc habent, ut, licet communitati, et regulariter omnibus utiles sint, interdum in alicujus præjudicium vel gravamen redundant, neque propterea censentur injustæ vel nocivæ, tum quia bono communi intendunt, et propter illud juste permittunt privatum incommodum; tum etiam quia, licet in una occasione vel tempore videantur gravamen inferre, in aliis juvant, et afferunt commodum, et ita unum ex alio compensatur.

13. *Leges, in materia communi, et in generali loquentes, immunitati clericorum non derogant.* — Tales ergo leges, si disponant in materia communi omnibus civibus, et in generali loquantur, non erunt contra clericorum libertatem, nec vere dici possunt eis gravamen imponere, imo ab illis observandæ erunt eo modo quo canones disponunt, quove supra diximus, teneri clericos ad servandas leges civiles justas et politicas suo statui non repugnantes. Atque hæc explicatio et sententia communis est expositorum in cap. 1 de Novi oper. nunciat., ex quo textu hoc ipsum probatur. Idem habent Felinus et alii, in cap. *Ecclesia S. Mariæ*, de Constit., et eandem doctrinam supponunt plures Doctores, quos refert Tiraquel. in legibus connubialibus, Gloss.

8, q. 17, n. 169 et sequentibus, et de utroque retractu, p. 1, § 1, Gloss. 23, n. 5. Idem sentiunt Cajetan., verb. *Excommunicatio*, c. 31, et Navarr., in Sum., c. 27, n. 120, quatenus dicunt, legem civilem moderantem funeralem pompam quantum ad honorem humanum, prout esse potest materia talis legis, non esse contra libertatem clericorum, etiam si fortasse aliquod gravamen inde sentiant, quia lucrum eorum aliqua ex parte impeditur, quia hoc est accidentarium, et aliunde potest compensari.

14. *Quando clerici per civiles leges timidores fiunt.* — Nimis vero stricte intelliget doctrinam illam, qui existimaverit tantum fieri timidiorem clericum, quando ex facto principis sæcularis, vel ex illius lege ac dispositione, laici assumere possunt licentiam nocendi, vel affligendi clericos, quia hoc videntur in proprietate et rigore illa verba significare, *timidores fieri*. Nam, licet verum sit, hunc modum gravandi clericos esse contra immunitatem eorum, tamen et magna ex parte pertinere potest ad violationem privilegii canonis, potius quam fori, si clerici timidores fiunt, ne violentæ manus suis personis injiciantur, juxta doctrinam Baldi, in Auth. *Cassa*, C. de Sacrosan. Eccles., q. 3, n. 4. Et quatenus spectare hoc potest ad privilegium fori, non adæquat illud, quia multis aliis modis possunt gravari clerici, et timidores fieri, etiam si eis non inferatur metus alicujus nocenti, vel læsionis quæ sibi a laicis fieri possit, ut statim patebit.

15. Imo neque satis explicatur hic effectus eo modo quo Cajetanus et Navarrus supra illum explicare videntur, dicentes, tunc legem violare immunitatem clericum, quando aliquo modo gravat illum contra speciale privilegium illi concessum, quia clericus, vel quia persona ecclesiastica est, non vero si gravet illum, quatenus civis vel homo est. Quibus videtur favere Innocentius, in c. *Noverit*, de Sentent. excom., quatenus dicit illa esse proprie contra immunitatem ecclesiasticam, quæ sunt contra privilegia Ecclesiæ concessa. Quod etiam videntur sentire Baldus, in dicta Auth. *Cassa*, q. 2, n. 3; et Lopus, allegat. 92, sub tit. *An constitutio sit contra libertatem Ecclesiæ*. Quia, licet verum sit, hoc modo gravari clericum contra suam immunitatem, non est tamen verum, hoc solum significari per illa verba, *timidores fieri*, quia non tantum gravantur clerici contra suam immunitatem, quando gravantur contra privilegia quæ habent

ut clerici sunt, sed etiam quando specialiter gravantur ut cives sunt, id est, contra jura quæ illis competunt quia cives sunt, id est, quæ omnibus civibus sunt communia, sive jure gentium, sive civili, seu positivo clericis debeantur, ideoque si in illis graventur solum quia clerici sunt, contra libertatem ecclesiasticam committitur, ut ex sequentibus patebit.

16. *Per leges privantes clericos rebus jure naturæ vel civili communibus, timidores ipsi redduntur.* — Dico ergo doctrinam illam Bartholi explicandam esse juxta tertiam assertionem propositam. Quotiescumque enim per statutum, seu legem, aut mandatum, aut vim laicorum clerici privantur illis rebus, quæ jure naturali gentium vel civili communia sunt civibus, eo ipso quod sunt membra talis communitatis, gravantur contra ecclesiasticam libertatem, et tunc dicuntur fieri timidores, quia illo modo avertuntur homines a statu clericali, quando vident ita clericos tractari a laicis, eo quod clerici sint. Vel etiam dici possunt timidores fieri, quia non sinuntur libere uti et frui juribus, seu rebus communibus cæteris civibus, etiamsi statui clericali non repugnent. Et hæc sententia sic explicata communis est auctorum, quos pro conclusione allegavi. Idem sentiunt Joann. Andr. et alii in cap. ult., de Immunit. ecclesiar., in 6; et Panormit., in lib. 1, cons. 26, melius in 83. Idem sentit Felin., in cap. *Noverit*, de Sentent. excom., in 6, num. 2. Ubi addit, non aliter sentire Innocentium quam senserit Bartolus, quia ea, quæ competunt ex jure communi, fortiora sunt quam quæ ex privilegio.

17. Addo etiam Innocentium non tantum fuisse locutum de privilegio Papæ vel imperatoris, sed etiam Dei; expresse enim numerat ibi multa privilegia a Deo Ecclesiæ concessa, et postea concludit, quidquid est contra privilegium, a Deo, Papa, vel imperatore, Ecclesiæ datum, esse contra immunitatem. Nomine autem privilegii non intelligitur tantum illud quod est præter legem universalem tanquam exceptio ab illa, sed etiam omne id quod convenit vel Ecclesiæ, vel clericis ex vi juris divini, sive positivi, sive naturalis, supposita tali institutione ecclesiasticæ monarchiæ et hierarchiæ. Multæ enim prærogativæ Ecclesiæ, quas inter hæc privilegia numerant Innocentius, Panormitanus et alii, non aliter conveniunt Ecclesiæ, quam ex jure divino positivo vel naturali, licet supponant aliquam divinam institutionem. Et in superioribus os-

tensum est, exemptionem ecclesiasticam ex genere suo ad hoc jus divinum pertinere, et multa, quæ sub hac exceptione continentur, esse immediate ab hoc jure, licet aliqua fortasse per Ecclesiam vel imperatores addita vel aucta sint.

18. *Leges, adimentes clericis res aliis civibus communes, libertati ecclesiasticæ repugnant. — Evasio. — Refellitur.* — Ad hunc ergo modum dicimus, ad immunitatem clericorum pertinere, ut per potestatem laicorum non fiant peioris conditionis, etiam in his commodis temporalibus, quæ communia sunt omnibus civibus. Exemplum optimum est in capite ultimo de Immunitate ecclesiæ, in sexto, ubi contra ecclesiasticam libertatem committere dicuntur temporales domini, qui suis subditis, ne personis ecclesiasticis quidquam vendant, aut emanent aliquid ab ipsis, neque ipsis bladum molant, coquant panem, aut alia obsequia exhibeant, interdicitur. Hæc enim omnia non sunt contra specialia privilegia clericorum, vel ut clerici sunt, sed contra communem societatem civilem, et nihilominus contra ecclesiasticam libertatem judicantur, et ut talia prohibentur et puniuntur. Respondet tamen Cajetanus, ibi non dici, interdicta illa, seu statuta esse contra libertatem ecclesiasticam, sed præsumi. Verumtamen de sensu illius verbi, *Præsumantur*, infra, c. 32, dicendum est; nunc breviter dico: qualiscumque illa præsumptio cogitetur, ut vera et fundata esse possit, necessarium est ut supponat verum et proprium objectum criminis contra libertatem ecclesiasticam, privare clericum communi jure civilis societatis, etiam si id non fiat exercendo jurisdictionem in clericum, sed per alium quemcumque modum.

19. *Ratio conclusionis. — Prima confirmatio.* — Ratio autem est, quia, licet talia jura, communia civibus, non debeantur clericis, quia clerici sunt, debentur tamen ipsis ut civibus, etiam si statum diversum a laicis habeant; imo quia clerici sunt, ideo illis novo et majori titulo debetur, ne his communibus juribus priventur, quia propter statum clericalem non amittunt jura communia civium, et alioqui ratione status majori honore et reverentia digni sunt; ergo ad immunitatem naturali jure debitam clericis, pertinet ut his juribus non priventur. Optimeque juvatur hæc ratio verbis Arcadii, et Honorii imperatoris, in l. 19, Cod. de Episc. et Clericis: *Omnibus, qui Ecclesiis serviunt, tuitio deferatur, quia temporibus nostris addi potius re-*

verentia cupimus, quam ex his, quæ olim præstita sunt, immutari. Et ideo, in l. 31, sacrilegum appellant, qui sacerdotibus et ministris Ecclesiæ aliquid importat injuriæ, illudque crimen æquiparant cum injuria loco vel cultui sacro facta. Et confirmatur, quia per hujusmodi actiones, vel dispositiones laicorum vilescit multum clericalis status, et irreverenter tractatur, et consequenter clerici timidiore fiunt, et alii ab illo statu suscipiendo avertentur, cum videant ea, quæ jure gentium cæteris civibus communia sunt, ipsis denegari; ergo illa omnia sunt contra ecclesiasticam immunitatem.

20. *Secunda.* — Confirmatur tandem, quia hujusmodi gravamina clericorum ordinarie procedunt ex odio aliquo ipsius status clericalis, non quidem propter ordines, vel ministeria eorum (hæc enim non nisi hæretici vel alii infideles abominantur), sed propter exemptiones et libertates quibus in eo statu gaudent, et præsertim quia ab oneribus communibus eximuntur, quod in aliquod laicorum gravamen solet redundare, et ideo interdum cupiunt a suis communibus commodis clericos excludere; ergo, eo ipso læduntur privilegia clericorum, nam et fiunt odiosa, et per quamdam recompensationem fiunt infructuosa, quia occasione illorum clerici æqualibus aut majoribus bonis privantur. Atque ita talia gravamina dici possunt imponi clericis, ut clerici sunt, quia, licet formaliter non consistant in privatione alicujus rei debitæ clerico, ut clericus est, nihilominus fiunt in odium, vel cum injuria, vel contemptu clericatus, quod satis est ut propriam violationem immunitatis contineant. Et ita fundamento contrariæ sententiæ sufficienter responsum est.

CAPUT XXIII.

UTRUM REDDITUS ECCLESIASTICI CLERICORUM A TRIBUTIS EXEMPTI SINT.

1. *Bona clericorum duplicia.* — Licet de ecclesiasticis bonis multa in superioribus dicta sint, quia tamen certum non est, bona clericorum eodem jure censi quo bona Ecclesiarum, ideo de illis in particulari dicere necessarium est. Duo autem genera talium bonorum distinguuntur a D. Thoma, quodlib. 6, art. 12: quædam, quæ clerici lucrantur ex bonis Ecclesiæ, ut ex decimis, vel prædiis Ecclesiarum, seu ex beneficiis suis, quæ propter officium dantur; alia sunt, quæ vel a parentibus hære-

ditarunt, aut sua industria vel arte compararunt. Priora vocat D. Thomas ecclesiastica, utique lato modo; nos, ad tollendam æquivocationem, clericalia vocabimus; alia vero patrimonialia seu sæcularia vocantur. His addit tertium membrum Navar., tract. de Redditib. eccles., q. 4, monito 19, nimirum, eorum honorum, quæ per actiones spirituales tanquam stipendia illarum a clericis comparantur, non jure aut titulo alicujus beneficii, sed solo titulo actualis et quasi mercenarii operis, ut sunt stipendia Missarum, et similia. Merito tamen addit idem Navarrus, hæc ad patrimonialia reduci, quia et de temporalibus bonis laicorum immediate illa lucrantur, et non ex bonis suorum beneficiorum, et sine ulla conditione tacita vel expressa dominium temporale talium honorum consequuntur, postquam suum ministerium implent, ac denique quia suo labore, et industria, vel actione, illa comparant, estque valde extrinsecum, et accidentarium ad qualitatem talium honorum, quod actio illa spiritualis vel omnino materialis sit. Quanquam vero hoc ita sit in ordine ad alios effectus, vel obligationes clericorum, de quibus nunc non tractamus, nihilominus in ordine ad exemptionem a tributis, nonnulla major ratio in his ultimis bonis spectari potest, ut videbimus.

2. *Prima conclusio.* — Primo ergo certum est, bona primi generis seu ecclesiastica clericorum exempta esse ab omnibus tributis, sive realibus, sive mistis. Conclusio est certa, et communis omnium Catholicorum; habetur enim expresse in jure canonico, in cap. *Non minus*, ibi: *De bonis Ecclesiarum, et clericorum, et pauperum, Christi usibus deputatis.* Et clarius in cap. *Adversus*, ibi: *Qui Ecclesias et ecclesiasticos viros talis, seu collectis, etc.*, ubi sermo est de tributis quæ imponuntur ratione honorum, et distincte eximuntur non tantum Ecclesiæ, sed etiam ecclesiasticæ personæ. Et in cap. *Clericis*, de Immunit. ecclesiar., in 6, expresse et late talia tributa prohibentur, et licet cap. illud per Clementinam unic. de Immunit. ecclesiar. revocatum sit quoad pœnas, non vero quoad ipsam exemptionem, sed potius confirmatur, et latius in Concilio Lateranense, sub Leone X, sess. 9, in Reformationibus curiæ, § *Et cum a jure*, præter alia antiquiora, quæ in superioribus allegata sunt, quæ omnia renovat Concilium Tridentinum, sess. 25, c. 20, de Reformat.

3. Deinde in jure civili habetur expresse hoc privilegium in constitut. Friderici impe-

ratoris, l. seu Auth. *Item nulla*, Cod. de Episc. et Cleric., ubi prohibet collectas, vel exactiones imponere Ecclesiis, vel ecclesiasticis personis. Et ex antiquioribus legibus colligi potest hoc privilegium ex l. 10, de Episc. et cler., in C. Theodosiano, ubi Constantius et Constans de clericis dicunt: *Negotiatorum dispendiis minime obligentur*, id est, tributa, quæ negotiatoribus imponuntur, solvere non cogantur, et addunt rationem: *Cum certum sit quæstus, quos ex tabernaculis atque ergasteriis colligunt, pauperibus profuturos*; et in l. 14 dicit Justinianus: *Omnis a clericis indebitæ conventionis injuria, et iniquæ exactionis repellatur improbitas*; in l. 1, de Lustr. collat., eodem Cod., excipiuntur clerici a quodam tributo, quod lustralis collatio dicebatur.

4. *Ratio conclusionis. — Confirmatio.* — Ratio autem hujus partis reddi potest, vel generalis ad omnia bona clericorum, et de hac dicemus in capite sequenti, vel specialis, quia hæc bona, de quibus tractamus, inter res sacras numerantur a D. Thoma, 2. 2, quæst. 99, art. 3, et ideo vel natura sua exempta sunt a tributis, vel saltem cum cæteris bonis ecclesiasticis intelliguntur exempta. Et confirmatur hæc ratio, quia rapere seu furari hujusmodi bona clericorum est sacrilegium, quod non solum de his bonis, sed etiam de quibuscumque aliis nonnulli tradiderunt, ut infra referam; de his autem est multo verisimilius propter dictam rationem, quod hæc bona censentur sacra; ergo eadem ratione esse debent a tributis exempta.

5. *Expenditur ratio pro conclusione facta.* — Hæc autem ratio non videtur solida. Nam hæc bona considerari possunt, vel priusquam applicentur ipsis clericis, et fiant propria eorum; vel postquam jam ad illorum dominium transierunt. Priori modo recte quidem probatur ratio dicta, illa bona esse sacra, et exempta a tributis; non tamen aliquid probatur de bonis clericorum, quia illa bona in tali statu spectata non sunt clericorum, sed Ecclesiæ, seu Dei. Alio modo possunt illa bona considerari, quatenus a clericis acquiruntur. Et hæc ipsa consideratio subdividi potest: nam loqui possumus vel de acquisitione ipsa talium honorum, vel de ipsis bonis jam integre et sine diminutione tributi acquisitis. Et in priori quidem ex his duobus modis, recte etiam probatur non esse talia bona capacia tributorum sæcularium, id est, non posse clerico imponi tributum solvendum ex redditibus sui beneficii, seu ex quibuscumque bonis ecclesiasticis.